

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในขณะที่ประเทศไทยปัจจุบันเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นนั้นยังหวังได้ว่าชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งจะเป็นฐานในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในอนาคต การศึกษาเพื่อเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น โดยมองผ่านสถาบันที่เคยมีความสำคัญในท้องถิ่นคือ ผู้นำ จะช่วยให้เข้าใจสถานะและปัญหาของชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบันชัดเจนและลึกซึ้งขึ้น ทำให้มองเห็นช่องทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนทางเลือกในการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานของทุนทางสังคมหรือวัฒนธรรมของท้องถิ่นเอง

ชุมชนบ้านหลวงเหนือเป็นหนึ่งในชุมชนชาวไทลื้อที่อพยพและตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ที่ประสบกับความเปลี่ยนแปลงคล้ายคลึงกับสังคมชาวนาในภาคเหนือของไทยทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ด้วยสาเหตุของการเข้ามาของรัฐและระบบทุนนิยมจากภายนอก ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวนาที่ค่อนข้างปิดสู่สังคมชาวนาเปิด ได้มีความเปลี่ยนแปลงหลายประการดังเช่น ระบบการผลิตที่เปลี่ยนจากแบบพออยู่พอกินสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ที่คนในชุมชนต้องสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้น โครงสร้างของชุมชนที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้นี้เป็นผลจากการที่ชุมชนต้องสัมพันธ์กับทุนและรัฐเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และผู้นำของชุมชนที่เป็นสถาบันและบุคคลที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ โดยตรงดังนั้นการศึกษาลักษณะของผู้นำและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำในยุคต่างๆ จึงช่วยให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทลื้อในตำบลหลวงเหนือ ได้เป็นอย่างดี

กระบวนการเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นขึ้นเมื่อ รัฐเข้ามาแบ่งเขตการปกครอง และกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยได้ก่อตั้งอำเภอคอยสะเก็ดขึ้นในปี พ.ศ. 2445 และจัดให้ชุมชนบ้านหลวงเหนือสังกัดอยู่ในเขตตำบลหลวงเหนือ ตลอดจนมีการส่งเสริมให้ครัวเรือนต่างๆ มีนามสกุลเพื่ออำนวยความสะดวกขึ้นทะเบียนสำมะโนครัวในสมัยต่อมา อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงเริ่มเกิดขึ้นอย่างจริงจังในช่วงหลังปี พ.ศ. 2460 ที่รัฐเริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดและภูมิปัญญาของชุมชนผ่าน การปฏิรูปการศึกษาและสถาบันสงฆ์ ในปี พ.ศ. 2464 เมื่อมีเส้นทางรถไฟจีนมาถึงเชียงใหม่และอันมีผลให้เกิดการก่อตั้งโรงเรียนที่สอนหลักสูตรจากส่วนกลางตามการศึกษาภาคบังคับพร้อมกับมีการเปลี่ยนแปลงวัดในชุมชนให้เป็นธรรมยุติกนิกายอันเป็นนิกายที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชวงศ์จักรี

ต่อมารัฐเริ่มเห็นความสำคัญของการเป็นชุมชนต้นน้ำของพื้นที่แถบนี้และเริ่มมีการเข้าพัฒนาระบบชลประทานและระบบคมนาคมในช่วงหลังปี พ.ศ. 2480 เพื่อส่งเสริมการผลิตเชิงพาณิชย์ และเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนสามารถเข้าแสวงหาผลประโยชน์จากชุมชนผ่านการรับซื้อผลผลิตและส่งเสริมการผลิตพืชไร่บางประเภทเช่น ใบบัวสูบด้วย

ในทศวรรษที่ 2490 รัฐแทรกแซงชุมชนยิ่งขึ้นด้วยการเข้ามาทำลำน้ำ โนคริว ออกบัตรประชาชน ทำการสำรวจพื้นที่ทำกินและออกใบ สค.1 ให้ จนกระทั่งหลังปี พ.ศ. 2500 ไปจนถึงปี พ.ศ. 2530 รัฐเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆผ่านโครงการพัฒนามากมาย โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ เป็นแม่บท ชุมชนเริ่มมีไฟฟ้าใช้ ระบบชลประทานได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากการสร้างฝายคอนกรีตในส่วนของฝายหลักก็มาสู่การสร้างในส่วนของฝายลูกที่กั้นน้ำสาขาของฝายใหญ่ ถนนสายหลักได้รับการขยายเป็นสองช่องทางและขุดคลองส่งน้ำขนาดเล็กลงมาข้างเพื่อสร้างความเหมาะสมให้แก่พื้นที่เพื่อการเกษตรแบบเข้มข้นที่มีเป้าหมายเชิงพาณิชย์ ฝายถนนได้รับการปรับปรุงจากดินเหนียวสู่ดินลูกรังและพัฒนาเป็นถนนลาดยางในที่สุด ส่วนด้านการศึกษาได้รับการพัฒนาโดยการย้ายโรงเรียนไปสู่ที่ดินสาธารณะที่กว้างขวางขึ้นสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติมและมีการเรียนการสอนที่สูงขึ้นถึงชั้นป. 6

หลังปี พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบันชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างเข้มข้น ถนนส่วนใหญ่ทุกเส้นทางไม่ว่าสายหลักหรือสายรองล้วนได้รับการพัฒนาให้เป็นถนนคอนกรีต โทรศัพท์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและเกือบทุกหลังคาเรือนค้ำมีโทรศัพท์ใช้ การใช้น้ำของผู้คนเปลี่ยนจากน้ำบ่อหรือน้ำบาดาลสู่การใช้น้ำประปา ไม่มีครัวเรือนใดที่ไม่มีไฟฟ้าใช้อีกต่อไป ในขณะที่อำนาจและบทบาทในการดำเนินการ การพัฒนาต่างๆเปลี่ยนจากข้าราชการระดับอำเภอสู่นักการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทสูงขึ้นเรื่อยๆ เพื่อสร้างฐานคะแนนเสียงของตน

ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ระบบการผลิตของชุมชน ที่แต่เดิมคือระบบเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน พืชหลักมีเพียงข้าว พืชไร่มีเพียงถั่วเหลืองและถั่วลิสงพันธุ์พื้นเมืองที่ปลูกเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลักเหลือจึงขายในช่วงก่อนปี พ.ศ.2490 ก็เริ่มมีการผลิตพืชไร่เพื่อการพาณิชย์มากขึ้น อันเป็นผลจากการที่รัฐพัฒนาระบบชลประทานและนายทุนเริ่มเข้าสู่ชุมชน ชนิดของพืชที่ปลูกถูกกำหนดจากตามความต้องการของตลาด ทั้งภายในและภายนอกที่ไม่แน่นอน ในขณะที่ยาสูบมีการปลูกเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆตามความต้องการของตลาดโลกและชาวบ้านพึ่งเลิกปลูกเมื่อปี พ.ศ. 2523 หลังราคาตกต่ำ ในขณะที่ข้าวได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเรื่อยๆจากทรัพยากรน้ำที่มากขึ้นจากการพัฒนาระบบชลประทาน และการส่งเสริมพันธุ์ข้าวใหม่ๆ หลังปี พ.ศ. 2510 เช่นพันธุ์สันป่าตอง และพันธุ์ กข. ตามลำดับและข้าวเจ้าเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆจากความต้องการของตลาด โดยเฉพาะช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 ในขณะที่พืชไร่เช่นยาสูบ ถั่วเหลืองและถั่วลิสงก็ต่างได้รับการส่งเสริมให้ปลูกพันธุ์ใหม่ๆ อันได้แก่การปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนีย ถั่วเหลืองพันธุ์ สจ. และถั่วลิสงพันธุ์ไทนานเป็นต้น

เศรษฐกิจของชุมชนมิได้ขึ้นอยู่กับตนเองหรือชุมชนรอบข้างอย่างเมืองพร้าวอีกต่อไป แต่สัมพันธ์อยู่กับตลาดภายนอกชุมชนที่มีความเคลื่อนไหวเชื่อมโยงสู่ระดับโลกดังกรณีของราคาใบยาสูบ อย่างไรก็ดีหลังปี พ.ศ. 2530 ฐานทางเศรษฐกิจในภาคเกษตรก็เริ่มอ่อนแอลง แม้ว่าชาวบ้านบางส่วนจะหันมาปลูกพริกที่ให้ผลตอบแทนที่สูงก็ตาม แต่ความอ่อนแอเกิดขึ้นหลังจากการเฟื่องฟูของเศรษฐกิจเมืองเชียงใหม่ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการเติบโตของเศรษฐกิจระดับชาติอย่างรวดเร็ว ในช่วงของเศรษฐกิจฟองสบู่ ชาวบ้านหลายคนขายที่นาที่มีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนคนหนุ่มสาวก็พากันไปทำงานในเมืองตาม โรงงาน สถานบริการและหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ให้รายได้เป็นผลตอบแทนที่มั่นคงเป็นจำนวนเงินที่สูงกว่ารายได้ภาคเกษตรกรรม ที่ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ โรคพืช และความต้องการของตลาด ที่หาความแน่นอนไม่ได้และนาหลายแห่งกลายเป็นนาร้าง

กระบวนการเข้ามาของรัฐและทุนดังกล่าว มีผลกระทบต่อ โครงสร้างของชุมชนด้วยเช่นกัน นับแต่อดีตชาวบ้านมีการจัดกลุ่มองค์กรต่างๆ ของตนเองเพื่อตอบสนองความต้องการของคนส่วนรวมมากมายที่มีเครือข่ายทับซ้อนกันอยู่ และมีจุดประสงค์เพื่อการรักษาความสัมพันธ์ภายในชุมชน ซึ่งมีความสำคัญต่อระบบการผลิตในภาคเกษตรกรรมเป็นสิ่งสำคัญ การทำกิจกรรมระดับครัวเรือนที่ใช้แรงงานมาก อันได้แก่การ ไถนา ปักดำคันกล้า เก็บเกี่ยวข้าว สร้างบ้าน ทำหมากเสียบหมากไหม ต่างสามารถระดมแรงงานผ่านกลุ่มเครือญาติและเพื่อนบ้าน โดยการเอามือเอาร่าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่คนภายนอกเห็นว่าเป็นกิจกรรมระดับครัวเรือนนั้นแท้ที่จริงเป็นกิจกรรมที่ต้องเชื่อมโยงกับเครือญาติและเพื่อนบ้าน และนี่เองคือความเป็นชุมชน

ส่วนกิจกรรมที่ต้องใช้แรงงานเพิ่มสูงขึ้น เป็นกิจกรรมในระดับชุมชนและต้องพึ่งพาการจัดการขององค์กรในระดับชุมชนอันได้แก่ การดูแลรักษาระบบชลประทานที่ต้องระดมแรงงานผ่านองค์กรเหมืองฝายที่มีเครือข่ายที่ใหญ่เชื่อมโยงไปยังต่างชุมชนที่อาศัยน้ำสายเดียวกัน เพื่อช่วยกันซ่อมแซมคันกันน้ำหรือเรียกว่า “การตีฝาย” หรือการขุดลอกและขจัดวัชพืชที่เรียกว่า “การฮ้องเหมือง” เพื่อการไหลเวียนของน้ำที่สะดวก ในขณะที่งานพัฒนาชุมชนต่างๆ เช่นการทำความสะดวกเส้นทางสาธารณะ และความสะอาดของชุมชนเป็นหน้าที่ของหัวบ้านที่มีอยู่สนับสนุนหัวบ้านที่ต้องส่งตัวแทนมาทำกิจกรรมครัวเรือนละ 1 คน โดยมีผู้นำหลักคือกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านนั่นเอง

ในขณะที่กิจกรรมของวัดจะระดมแรงงานผ่านหัววัดที่แบ่งเขตการปกครองตามหัวบ้าน โดยมีผู้นำคือเจ้าอาวาสวัด และในงานบุญใหญ่ๆ หัววัดยังสามารถเรียกระดมแรงงานต่างถิ่น ผ่านการติดต่อหัววัดอื่นๆ ยิ่งในยุคสมัยที่การคมนาคมได้รับการพัฒนาเครือข่ายของหัววัดก็ยิ่งกว้างไกลยิ่งขึ้น ในขณะที่ประเพณีความเชื่อเรื่องผีที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์คนในระดับครัวเรือนและชุมชนให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันได้แก่งานผีปู่ย่าที่นับสายสัมพันธ์ตามฝ่ายหญิง โดยเชื่อว่าผีปู่ย่าจะคอยดูแลลูกหลานที่เป็นหญิงชั่วลูกชั่วหลาน หรืองานระดับชุมชน อันได้แก่งานผีเสื้อบ้าน ก็ได้รับการจัดงานและมีคนจำนวนมากร่วมงานทุกปีโดยมีเจ้าผีและกำนัน (หรือผู้ใหญ่บ้าน) เป็นประธาน

อย่างไรก็ดีภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน กลุ่มองค์กรต่างๆของชุมชนอันประกอบกันเป็นโครงสร้างของชุมชน ที่คอยเกื้อหนุนการดำรงอยู่ของชุมชนนี้ก็ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม องค์กรบางองค์กรอ่อนแอลงเนื่องจากไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและผลประโยชน์ของคนภายในชุมชน ที่เปลี่ยนแปลงหรือมีความซับซ้อนและหลากหลายขึ้น ในทางกลับกันกลุ่มองค์กรหลายกลุ่มก็เกิดขึ้นใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการหรือปัญหาใหม่ๆ ยิ่งไปกว่านั้นองค์กรบางกลุ่มยังต้องพบกับปัญหาใหม่ๆ เช่นการเกิดความขัดแย้งกับรัฐเรื่องการใช้ทรัพยากร

ตัวอย่างเช่นช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 ในบางครั้งรัฐได้มีการเปลี่ยนเส้นทางเดินน้ำ ชาวบ้านกลุ่มเหมืองฝายก็พากันรวมตัวเรียกร้องให้ปรับปรุงอันแสดงให้เห็นถึงพลังของกลุ่ม แต่ในขณะที่เดียวกันการเข้ามาควบคุม พัฒนาและซ่อมแซมระบบชลประทานของรัฐก็ส่งผลให้กลุ่มองค์กรเหมืองฝายมีเครือข่ายที่เล็กลงจากความร่วมมือที่เหลือเพียงในระดับชุมชนส่วนในระดับระบบชลประทานหลัก (ระหว่างชุมชน)รัฐเป็นผู้ดูแล

แต่อย่างไรก็ตามหากกล่าวถึงองค์กรในระดับชุมชนและกลุ่มเครือข่ายแล้วช่วงก่อนปี พ.ศ. 2530 กลุ่มตามประเพณีทั้งหลายยังคงดำรงอยู่ ความเชื่อเรื่องผีเริ่มเสื่อมลงจากความรู้สมัยใหม่ก็ยังถือว่าไม่กระทบต่องานผีปู่ย่าหรืองานผีเสื้อบ้านมากนักเพราะสมาชิกต่างยังคงให้ความสำคัญมีผู้ร่วมงานมากมาย หากแต่การระดมแรงงานตามประเพณี ได้มีการปรับเปลี่ยนมากขึ้นจากวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงแต่ก็ยังคงมีความเข้มแข็งและยังไม่จำเป็นต้องจ้างแรงงานนอกกลุ่มมาช่วยเหลือ ในขณะที่ หัววัดจะเป็นกลุ่มที่เติบโตขึ้นผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ได้รับการพัฒนาจากการพัฒนาของระบบคมนาคมคงได้กล่าวไปแล้ว

ความเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดเกิดขึ้นหลังปี พ.ศ. 2530 ที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงฐานทางเศรษฐกิจที่มีทางเลือกใหม่นอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้นและภาคเกษตรกรรมที่อ่อนแอลง ที่น่ารำรังมีเพิ่มขึ้น สมาชิกของชุมชนในภาคเกษตรกรรมที่ลดลงย่อมหมายถึง จำนวนคนที่เลิกจากการเป็นสมาชิกของกลุ่มเหมืองฝายหรือกลุ่มเครือข่ายที่เคยเอามือเอาร่วมกัน ตลอดจนกลุ่มต่างๆที่มีผลประโยชน์ร่วมกันอยู่ที่ภาคเกษตรกรรมย่อมลดลงด้วย ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงกลุ่มใหม่ๆที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาภาคเกษตรกรรมและยังไม่มั่นคงที่ต้องประสบความล้มเหลวดังเช่นกลุ่มนางข้าวที่เกิดในปี พ.ศ.2528 และเลิกกิจการเมื่อปี พ.ศ. 2533

อย่างไรก็ดีกลุ่มบางกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อภาคเกษตรกรรมที่ยังคงดำรงอยู่ได้ก็มีไม่น้อยดังเช่นกลุ่มสหกรณ์ร้านค้าที่คอยจัดซื้อสินค้าที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันและการผลิตเช่นปุ๋ยและยาฆ่าแมลง กลุ่มผู้ปลูกพืชไร่ชนิดต่างๆ เช่นกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพริก ที่ก่อตั้งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาที่ยังคงดำรงอยู่ แต่อย่างไรก็ดีการอ่อนแอลงของระบบการระดมแรงงานตามประเพณีในกลุ่มเหมืองฝายและเอามือเอาร่วม เมื่ออ่อนแอลงมากก็ยิ่งส่งผลให้มีผู้เลิกทำงานในภาคเกษตรกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มชาวนาระดับกลางและระดับล่างที่ไม่มีทุนพอสำหรับการจ้างแรงงานเพิ่มเติมเพื่อทดแทนกลุ่มแรงงานที่หายไปจากระบบและคนที่ยังคงอยู่ได้ก็ล้วนเป็นชาวนาที่มีที่นามาก มีทุนและสามารถจ้าง

แรงงานต่างถิ่นที่มีทั้งจากชุมชน ไกล่เคียงและชาวกระเหรี่ยงที่เดินทางเข้ามารับจ้างในช่วงที่ชุมชนต้องการแรงงาน

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เราจะเห็นว่า รัฐและทุนนั้นเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ จากความต้องการของชุมชนก็เปลี่ยนแปลงและเพิ่มสูงขึ้นจากระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง และฐานทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป จนทรัพยากรภายในชุมชนไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการดังกล่าว และนำไปสู่ความต้องการทรัพยากรจากภายนอกผ่านการเปิดรับ หรือมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับรัฐ ทุน และตลาดมากยิ่งขึ้น

จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีความเกี่ยวพันระหว่างชุมชน รัฐ และทุนดังกล่าว หากพิจารณาให้ดีแล้วผู้ที่เป็นสื่อกลาง ที่ต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน ความต้องการของรัฐ และความต้องการของทุน ก็คือผู้นำชุมชนนั่นเอง ผู้นำชุมชนในแต่ละยุคสมัย นอกจากมีหน้าที่จะต้องดูแลระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนเช่นการเป็นหัวหน้ากลุ่มความร่วมมือต่างๆแล้ว ยังมีหน้าที่ในการเป็นสื่อกลางประสานงานระหว่างชุมชนกับรัฐ หรือกับนายทุนที่เข้ามาติดต่อ นโยบายจากรัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนล้วนดำเนินการผ่านผู้นำชุมชน และผู้นำจึงเป็นผู้นำนโยบายเหล่านั้นมาปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตน และหากชุมชนมีความต้องการหรือเรียกร้องสิ่งใดจากรัฐผู้นำก็เป็นผู้ทำหนังสือไปเสนอต่อผู้มีอำนาจของรัฐ หรือเมื่อมีนายทุนเข้าสู่ชุมชนก็ย่อมต้องติดต่อผ่านผู้นำชุมชน สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนเป็นตัวกำหนดลักษณะของผู้นำที่ขึ้นปกครองชุมชนในแต่ละยุคสมัยเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการสำรวจข้อมูลในเบื้องต้นทำให้เราทราบว่าชุมชนแห่งนี้มีผู้นำอย่างเป็นทางการที่สำคัญและมีบทบาทต่อการเป็นผู้นำเชิงประสาน ระหว่างชุมชนกับภายนอกจำนวน 5 คนด้วยกัน และ 4 คนในจำนวนนี้ได้เป็นถึงกำนัน บทบาทของผู้นำเหล่านี้โดดเด่นไม่แพ้กันในแต่ละช่วงที่ปกครองชุมชน ความโดดเด่นดังกล่าวอยู่ที่ความสามารถในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ตอบสนองต่อความต้องการหรือความคาดหวังของคนในชุมชนในแง่ที่ทำให้คนในชุมชนได้ประโยชน์จากรัฐและตลาด ตลอดจนมีอำนาจต่อรองกับนักการเมืองและพ่อค้าหรือนายทุนมากขึ้น

ผู้นำคนแรกคือแคว้นดิบหรือที่รัฐมอบศักดิ์ินาให้เป็น “หมื่นบุญเรืองวรพงษ์” เป็นผู้นำที่มีความเป็นนักเลง มั่งคั่ง และประพฤติตัวตามกรอบของจารีตประเพณีดั้งเดิม อันสอดคล้องกับสภาพชุมชนในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2480 ที่ต้องพึ่งพาตนเองสูง ทั้งทางด้านกำนันป้องกันโจรผู้ร้ายที่รัฐยังคงบกพร่อง และระบบการผลิตการเกษตรที่ยังคงผลิตแบบพอยังชีพ ภายใต้โครงสร้างทางสังคมชุมชนที่ยังเข้มแข็ง และกำนันสามารถตอบสนองได้ด้วยการเป็นผู้นำได้ในทุกๆด้านและเป็นที่พักพิงของลูกบ้านได้ นอกจากนี้กำนันยังเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองพร้าวคือมีบิดาเป็นชาวเมืองพร้าวอันเป็นเมืองสำคัญที่ค้าขายกับชุมชนบ้านหลวงเหนือในยุคนั้น ส่วนความสัมพันธ์กับรัฐ กำนันเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับรัฐที่ดี และเป็นผู้ส่งเสริมให้ชุมชนมีโรงเรียนในปี พ.ศ.2465 และมีบทบาทต่อการเปลี่ยนนิกายการนับถือศาสนาพุทธมาเป็นการนับถือธรรมยุติกนิกายในปี พ.ศ.2465

ผู้นำคนต่อมาก็คือพ่อน้อยสาม บัวเย็น ที่ปกครองชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2482 - 2497 ก็เป็นผู้ที่ เคยค้าวัวต่างทั่วภาคเหนือ ประสบการณ์ดังกล่าวโดยเลขาอย่างยิ่งการมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ กว้างขวางกับชุมชนอื่นๆ เป็นประ โยชน์อย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ชุมชนกำลังก้าวสู่ระบบเศรษฐกิจเชิง พาณิชย์ นอกจากนี้ความเป็นคนใจเย็นและมีประสบการณ์เรื่องการเจรจาต่อรองส่งผลให้สามารถ สัมพันธ์กับรัฐและทุนที่เข้ามาในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ความเป็นผู้นำในชุมชนที่ต้อง คอบสนองคนกลุ่มต่างๆก็ยังคงได้รับความเชื่อถือเนื่องจากเป็นผู้นำที่มีความประพฤติด่วนตัวดีเป็นที่ รักใคร่ของลูกบ้าน

กำนันทองดี บุตรโคตร เป็นกำนันที่ปกครองชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2495 - 2523 อันเป็นช่วง เวลาที่ชุมชนเริ่มต้องการพึ่งพาภายนอกมากขึ้นจากระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ความใจเย็น ประณีประนอม และเขียนอ่านและพูดภาษาไทยกลางได้ชัดเจนเป็นคุณสมบัติที่ส่งผลให้ สามารถสัมพันธ์กับรัฐและกลุ่มทุนจากภายนอก สามารถของบประมาณเข้าสู่ชุมชนได้มาก ในขณะที่ เดียวกันการเป็นผู้ที่อยู่ในศีลธรรม ผ่านการบวชเรียนหลายปีเป็นสิ่งที่ทำให้คนคนกลุ่มต่างๆ ภายใน ชุมชนยอมรับและเชื่อฟัง

กำนันบุญทอง ไบสุขันธ์ เป็นผู้ที่สืบทอดตำแหน่งต่อมา ในสายตาของชาวบ้านส่วนใหญ่ กำนันเป็นผู้ที่ชาวบ้านพอใจสามารถปกครองชุมชนได้ดี แต่เมื่อทำการศึกษาแล้วพบว่าท่านเป็นผู้ นำที่มีลักษณะที่เป็นตัวแทนรัฐมากขึ้น กำนันปกครองชุมชนในช่วงปี พ.ศ. 2523-2529 อันเป็นช่วง เวลาที่ชุมชนต้องพึ่งพาจากภายนอกมากขึ้นอีก แต่จากประสบการณ์การค้าวัว - ควายที่กว้างขวาง และมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้ากับพื้นที่แอ่งลุ่มน้ำ กิตติขจร ส่งผลให้กำนันสามารถนำโครงการ ต่างๆ เข้าสู่ชุมชนได้มากมายเช่นการลาดยางถนนเข้าสู่ชุมชน ความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐและรัฐมองว่า ปกครองดีเห็น ได้จากการได้รับรางวัลแหวนทองคำจากกระทรวงมหาดไทย ส่วนภายในชุมชน กำนันดำเนินนโยบายปราบปรามอบายมุขให้หมดจากชุมชนตามนโยบายรัฐบาลในยุคนั้นด้วยการ ใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดในการห้ามเล่นการพนัน ตักเตือนผู้ที่ทำตัวเป็นที่เดือดร้อนแก่ผู้อื่นและห้าม การเสพยาเสพติดจนชุมชนได้รับเลือกให้เป็นหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ในขณะที่กลุ่มความ ร่วมมือต่างๆก็ยังคงมีความเข้มแข็ง และ โครงการใดที่กำนันเป็นประธานชาวบ้านมักให้ความร่วมมือ อย่างเต็มที่ ด้วยความที่กำนันเป็นผู้ที่มีความประพฤติด่วนตัวที่ดีตามมาตรฐานของชาวบ้านและมีความเอาใจจริงเอาใจในการปกครอง

อย่างไรก็ตามลักษณะความเป็นผู้นำของผู้นำคนปัจจุบัน กลับเปลี่ยนแปลงไปและแตกต่าง จากผู้นำคนก่อนๆอย่างมาก กำนันมีความสามารถในการดึงทรัพยากรจากภายนอกได้สูงที่สุดใน บรรดาผู้นำทั้งหมดผ่านการผูกสัมพันธ์กับนักการเมืองท้องถิ่นเช่นการพัฒนาเส้นทางทั้งสายหลัก และสายรองของชุมชนให้เป็นคอนกรีต สร้างหอประชุม ห้องสมุด และพัฒนาอาบป็นสถาน ชาว บ้านต่างวิจารณ์ถึงความประพฤติด่วนตัวทั้งเรื่องการเสพยาของมีนเมา และการเบียดบังเงินงบประมาณ

หากเราพิจารณาประกอบกับสภาพของชุมชนหรือบริบทของชุมชนในยุคปัจจุบันแล้ว จะพบว่าโครงสร้างของชุมชนที่แต่เดิมอิงอยู่กับระบบเศรษฐกิจการเกษตรได้อ่อนแอลงอย่างมาก อันส่งผลให้ต้องพึ่งพาทายนอกมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นคุณสมบัติหลักที่ชุมชนต้องการย่อมหมายถึงการมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอกและดึงทรัพยากรมาเกื้อหนุนหรือตอบสนองชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับคุณสมบัติของกำนันคนปัจจุบัน หรือแม้แต่การเข้าทำงานต่อในเมืองกำนันก็เคยฝากเข้าทำงานในเมืองมาหลายคนผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีอยู่ นอกจากนี้แล้วฐานอำนาจของกำนันยังอยู่ที่สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลที่ตั้งขึ้นได้ไม่นาน (และมีสิทธิปลดกำนันได้หากขัดแย้งกัน) ซึ่งกลุ่มคนกลุ่มนี้ล้วนเป็นกลุ่มคนที่มิผลประโยชน์อยู่ที่งบประมาณที่เข้าสู่ชุมชน ที่กำนันต้องบริหารให้ดี ในขณะที่องค์กรระดับชุมชนที่เคยเข้มแข็งกลับอ่อนแอลงดังที่กล่าวแล้วและยอมไม่มีพลังในการตรวจสอบ และในขณะที่งบประมาณไหลสู่ชุมชนเรื่อยๆ ชาวบ้านก็ไม่มีเหตุผลที่จะขัดแย้งและกลับเห็นเป็นเรื่องธรรมดา

ในภาวะที่ชุมชนมีความอ่อนแอดังกล่าวทางออกทางเดียวของชุมชนจึงอาจหมายถึงการฟื้นฟูสำนึกของความเป็นชาวไทลื้อที่เป็นอัตลักษณ์อันโดดเด่นสูงสุดของชุมชนเพื่อเกื้อหนุนโครงสร้างทางสังคมให้เข้มแข็ง ผ่านการสร้างจิตสำนึกให้แก่คนรุ่นใหม่ด้วยวิธีต่างๆ เช่นการรณรงค์ให้บุตรหลานรู้ภาษาไทลื้อและพูดภาษาไทลื้อ ให้เด็กแต่งกายไทลื้อในวันสำคัญ หรือสร้างพิพิธภัณฑ์ ไทลื้อเพื่อเก็บสิ่งของที่แสดงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเพื่อยืนยันความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ และส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทลื้อที่ถูกยกมาก็คืออดีตผู้นำของชุมชนนั่นเองซึ่งปรากฏในขบวนแห่พิธีเปิดพิพิธภัณฑ์ ที่ให้ผู้นำรุ่นเก่าเดินนำหน้า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสำนึกของชาวไทลื้อผู้นำมีความสำคัญอย่างมาก

1.2 แนวคิดในการวิจัย

1. การศึกษาถึงลักษณะ และเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำที่เป็นทางการของชาวไทลื้อใน หมู่ 4 และหมู่ 5 ตำบล ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางประวัติศาสตร์ ช่วยให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสังคมของชาวไทลื้อในหมู่บ้านดังกล่าว โดยเฉพาะ โครงสร้างสังคมและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เพราะ ผู้นำที่เป็นทางการมีบทบาทเด่นชัดที่สุดในการดำเนินความสัมพันธ์กับคนทุกกลุ่มในสังคมไทลื้อ และมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับการขยายอำนาจรัฐ และทุนเข้าสู่หมู่บ้าน

2. ความเป็นลื้อ (หรือกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตาม) ในสถานการณ์ปกติมักไม่ถูกนำขึ้นมาใช้ แต่เมื่อเกิดวิกฤตการณ์บางอย่างหรือในภาวะความไม่แน่นอนบางประการ “ ความเป็นชาติพันธุ์ ”

ซึ่งในกรณีนี้คือ“ถือ”จึงถูกนำมา เน้นเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะช่วยให้สามารถเผชิญกับภาวะผันผวนหรือในภาวะที่ขาดความมั่นคงในชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.3 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงในด้านลักษณะและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำที่เป็นทางการของชาวไทลื้อในหมู่ 4 และหมู่ 5 ตำบลคอยสะเก็ด ระหว่างปี พ.ศ.2460 - 2540 ซึ่งช่วยให้เราเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใน โครงสร้างสังคมและกระบวนการที่สังคมของชาวไทลื้อมีความสัมพันธ์กับรัฐและทุนเข้มข้นและซับซ้อนขึ้นตามมิติทางเวลา

1.4 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาชุมชนไทลื้อในเขตหมู่ 4 และหมู่ 5 ของตำบลหลวงเหนือ อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการปรับตัวให้เข้ากับกระแสความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างสูง รวมทั้งผู้นำที่มีภูมิหลัง และแนวทางการปกครองที่น่าสนใจมากชุมชนหนึ่ง โดยเลือกศึกษาความเปลี่ยนแปลงของผู้นำในช่วงปี พ.ศ. 2460-2540

1.5 วิธีการค้นคว้าและดำเนินการวิจัย

การค้นคว้าและวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical approach) ควบคู่กับการใช้แนวทางการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และได้นำเสนอผลงานในรูปของการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) ข้อมูลในการวิจัยใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral history) โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นหลัก และใช้การศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) อันได้แก่ข้อมูลจากเอกสารราชการ รายงานผลการวิจัย และวิทยานิพนธ์ เป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.6.1 งานวิจัยบางส่วนที่ช่วยให้เข้าใจโครงสร้างสังคม การเมือง และบทบาทของผู้นำชุมชนในสังคมชวา

Michael Moerman. “ A Thai Village Headman as a synaptic leader .” The Journal of Asian Studies (Volume XXVIII). Number 3 , may 1969.

เป็นงานวิจัยของ Michael Moerman ที่กล่าวถึงสังคมชาวไทลื้อชุมชนหนึ่งที่อพยพมาอาศัยในป่าลึกเขตจังหวัดพะเยาซึ่งอยู่ห่างจากอำนาจรัฐไทย ซึ่งพบว่าเป็นผลให้ได้รับการแทรกแซงจากรัฐน้อยมากรวมทั้งเป็นสังคมที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวและมีลักษณะเป็นสังคมแบบปิด แต่อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้ก็ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐที่มีผู้นำเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับชุมชนดังกล่าว เป็นตัวอย่างการศึกษาผู้นำชุมชนไทลื้อชุมชนหนึ่งที่สามารถนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะของผู้นำชุมชนบ้านลวงเหนือหลังการเข้ามาของรัฐ

ชิกษารุ ทานาเบ. นุ่งเหลืองห่มดำ : ค่านานของผู้เฒ่าชาวนาแห่งล้านนาไทย. กรุงเทพฯ , 2529.

ชิกษารุ ได้ทำการศึกษา “พระพ่อ” ผู้ซึ่งเป็นผู้นำชาวบ้านในรูปแบบผสมผสานที่เชื่อมประสานอำนาจอันเกิดจากการปฏิบัติธรรมกับการปฏิบัติทางการเมืองเข้าด้วยกัน และนำอำนาจนั้นมาพัฒนาชุมชนจัดสรรทรัพยากรและต่อสู้กับนายทุนและรัฐที่เข้ามา เพื่อผลประโยชน์ของชุมชน เป็นงานศึกษาถึงผู้นำขึ้นหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นแนวทาง หรือสามารถนำมาเปรียบเทียบกับการศึกษาผู้นำชุมชนไทลื้อบ้านลวงเหนือ

คมเนตร ญาณ โสภณ. อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในยุคมณฑลเทศาภิบาล. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

งานชิ้นนี้ เป็นงานวิจัยที่ ให้ประโยชน์แก่ผู้วิจัยเนื่องจากแสดงให้เห็นถึงการปะทะสังสรรค์ระหว่างอำนาจรัฐส่วนกลางกับอำนาจจารีตของชุมชนท้องถิ่น จากนโยบายการกระจายอำนาจจากส่วนกลางของรัชกาลที่ 5 และพยายามดึงอำนาจในชุมชนท้องถิ่นให้เป็นส่วนหนึ่งของตน และยังได้อธิบายถึงลักษณะของผู้นำชุมชนท้องถิ่น นับตั้งแต่ภูมิหลังและลักษณะคุณสมบัติที่ส่งผลให้ได้รับความชอบธรรมและการยอมรับให้เป็นผู้เฒ่าจากชุมชน ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ โดยมีผู้นำเป็นสื่อกลาง แม้ว่าขอบเขตของการศึกษาจะเน้นไปที่ชุมชนภาคกลาง แต่งานชิ้นนี้ก็ทำให้เข้าใจถึงลักษณะการเลือกสรรผู้นำของชุมชนและลักษณะการขยายอำนาจรัฐเข้าสู่ชุมชน ที่ไม่แตกต่างกันกับชุมชนในภาคเหนือยุคนั้น

วุฒิชัย มูลศิลป์ และ ธรรมนิศัย วราภรณ์ (บรรณาธิการ). กบฏชาวนา. เอกสารวิชาการสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์ , 2525.

เป็นงานที่ได้นำเสนอถึงทฤษฎีต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์สังคมชาวนา และบทความศึกษา กบฏชาวนาในแนวการศึกษาทางประวัติศาสตร์ต่างๆ หลายบทความ ซึ่งโดยรวมแล้วเป็นทฤษฎี และบทความที่ศึกษาชาวนาไทยและชาวนาในแถบเอเชีย ซึ่งผู้จัดทำมองว่าน่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการศึกษาสังคมชาวนาไทย มากกว่าแนวทางศึกษาของตะวันตกที่มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่าง

จากชาวนาในประเทศไทยอยู่มาก นอกจากนี้ในส่วนของรายละเอียดยังได้อธิบายถึงสังคมชาวนาไทยและปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมดังกล่าว รวมทั้งได้กล่าวถึงกล่าวถึงกระบวนการต่อสู้ของชาวนาและกระบวนการเลือกสรรผู้นำให้มีคุณสมบัติสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในส่วนของชาวนาไทยในภาคเหนือที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา

1.6.2 งานวิจัยบางส่วนที่เกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน หรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการดังกล่าว

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ , 2540.

ในงานชิ้นดังกล่าว อ. ฉัตรทิพย์ ได้อธิบายถึงพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนไทยหลังสนธิสัญญาเบาริ่งในสี่ภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะพัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนไทยในภาคเหนือ ที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากการขยายอำนาจของรัฐไทยและระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ อันเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา และสามารถให้คำอธิบายถึงสาเหตุและลักษณะของความเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาค

ชูสิทธิ์ ชูชาติ . พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.2398 - 2503) รายงานการวิจัยได้รับการอุดหนุนจากกรมการฝึกหัดครูกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2524.

รายงานการวิจัยของชูสิทธิ์ ชูชาติ แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจของชาวนาไทยภาคเหนือจำนวนหนึ่ง ในพุทธศตวรรษที่ 25 ในการเข้าสู่การทำการค้าและการสร้างเครือข่ายทางการค้าผ่านการค้าวัวต่าง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยที่ศึกษาอย่างมากเพราะในชุมชนบ้านหลวงเหนือชาวบ้านและผู้นำชุมชนในยุคนั้นหลายคนล้วนมีพัฒนาสถานภาพผ่านการค้าวัวต่าง

นิธิ เอียวศรีวงศ์. บนหนทางสู่นาคค. กรุงเทพฯ:Thailand Development Research Institute, 2536.

งานดังกล่าว นิธิ ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในชนบทที่เกิดจากการขยายตัวของรัฐและการผลิตเชิงพาณิชย์ที่มีผลให้ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมย่อยหรือ ชุมชนปรับตัวด้วยการสร้างความหลากหลาย งานชิ้นนี้ช่วยให้เข้าใจแนวทางในการปรับตัวของชาวบ้านในระยะ 40 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจความต้องการผู้นำของชาวบ้านที่มีลักษณะและมีเครือข่ายความสัมพันธ์แตกต่างไปจากผู้นำในระยะก่อนพ.ศ.2500

อานันท์ กาญจนพันธุ์. “การใช้ที่ดิน : พื้นฐานของความขัดแย้งในหมู่บ้านภาคเหนือ (2516-2524).” สังคมศาสตร์. 7 : 1,2 (2 เมษายน 2527 – ตุลาคม 2528).

เป็นงานที่แสดงให้เห็นปัญหาที่ดินทำกินอันเป็นปัญหาใหญ่ของชาวนาในชุมชนไทยภาคเหนือ จากแต่เดิมที่สามารถขยายที่ทำกิน โดยการบุกเบิกที่ดินป่าจนไม่สามารถทำได้ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ การเพิ่มขึ้นของประชากร และการขยายตัวของการผลิตข้าวเชิงพาณิชย์ จนนำมาซึ่งความขัดแย้งในเรื่องการใช้ที่ดินของชุมชนในภาคเหนือในช่วง พ.ศ. 2516 – 2524 ทำให้ทราบถึงสถานภาพและปัญหาของชาวนาภาคเหนือในช่วงเวลาดังกล่าว ตลอดจนทราบระบบการเช่านาและกระบวนการต่อสู้ของชาวนาในช่วงเวลาดังกล่าว

วันเพ็ญ สุรฤกษ์ . พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการจัดการเกี่ยวกับระบบชลประทานในภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528 .

งานของวันเพ็ญ สุรฤกษ์ เรื่องนี้กล่าวถึงพัฒนาการของระบบชลประทานเหมืองฝายควบคู่กับการเข้ามาของระบบชลประทานรัฐในพื้นที่ภาคเหนือ รวมทั้งได้อธิบายถึงเรื่องของโครงสร้างขององค์กรเหมืองฝายต่างๆ และความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างชุมชนในองค์กรเหมืองฝายช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2528 ซึ่งครอบคลุมถึงเหมืองฝายหลักของชุมชนบ้านหลวงเหนือ

1.6.3 งานวิจัยบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชาวไทลื้อ หรือศึกษาชุมชนโดยตรง

ประจัน รักพงษ์ และคณะ. การศึกษาหมู่บ้านไทลื้อในจังหวัดลำปาง. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูลำปาง สหวิทยาลัยล้านนา. ลำปาง : กิจเสรีการพิมพ์ , 2535

งานศึกษาของ ประจัน รักพงษ์ และคณะชิ้นดังกล่าวทำให้เข้าใจถึงของวิถีชีวิตประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนชาวไทลื้อในจังหวัดลำปาง นอกจากนี้แล้วยังสามารถอธิบายถึงภาพลักษณ์ของชาวไทลื้อในสายตาของชาวเมืองลำปางรอบข้าง ตลอดจนความรู้สึกรักของชาวไทลื้อที่มีต่อบุคคลภายนอก และเป็นงานวิจัยที่สำคัญชิ้นหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลเปรียบเทียบกับชุมชนบ้านหลวงเหนือที่เป็นพื้นที่ศึกษา

รัตนาพร เศรษฐกุล ชุติพร วิมุกตานนท์ และราญ ฤนาท. การสำรวจทางชาติพันธุ์ของชนเผ่าไทยในลุ่มน้ำปิงจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยพายัพ , 2528 .

เป็นการศึกษาชุมชนบ้านหลวงเหนือหมู่ 4 และหมู่ 5 ที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาโดยตรง ทั้งในเรื่องของภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคม ของชุมชนบ้านหลวงเหนือ ถึงแม้ว่างานชิ้นนี้จะมีลักษณะเป็นการศึกษาเชิงสังคมศาสตร์ที่ให้ภาพนิ่ง และมีได้อธิบายถึงพัฒนาการของชุมชนมากนักแต่ก็ถือได้ว่าถือเป็นงานที่ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

ยุพิน เข็มมุกด์ และคณะ. “ศาสนา ความเชื่อ และประเพณีของชาวไทลื้อ : ศึกษาหมู่บ้านธาตุ บ้านหย่วน และบ้านเวน อำเภอเชียงคำจังหวัดเชียงราย.” ใน ไทลื้อ : เชียงคำ, เชียงใหม่: วิทยาลัยครู เชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา , 2530.

เป็นงานวิจัยที่ศึกษาถึงศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่จังหวัดใน เชียงราย ซึ่งคณะผู้วิจัยพบว่าแม้ว่าวัฒนธรรมบางส่วนของชาวไทลื้อจะคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของ ชาวไทยยวนในภาคเหนือของไทยแต่ก็ยังคงมีวัฒนธรรมบางส่วนของชาวไทลื้อคงเอกลักษณ์ของตัวเองไว้เช่นภาษาและการแต่งกาย เป็นข้อมูลที่สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถเห็นถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ

Michael Moerman. “Ethnic Identification in a Complex Civilization : Who are Lue?.” American Anthropologist , 1965.

เริ่มแรก Moerman พยายามศึกษาเพื่อหาความเป็นลื้อในหมู่ชาวลื้อที่ท้องที่ต่างๆทั้งชาวลื้อในสิบสองปันนาและชาวลื้อที่อพยพออกนอกประเทศเช่นชาวไทลื้อในประเทศไทยซึ่งท้ายสุดแล้วเขาพบว่าความเป็นลื้อของชาวไทลื้อนั้น สามารถผันตามการปรับตัวของชาวไทลื้อให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางประวัติศาสตร์ เช่น การย้ายถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองและเป็นแนวคิดหนึ่งที่สำคัญต่องานวิจัยชิ้นนี้

1.6.4 งานวิจัยบางส่วนที่วิเคราะห์สถานภาพของการศึกษาหมู่บ้านไทย และแนวทางการวิจัยเกี่ยวกับหมู่บ้านและผู้เฒ่า

อานันท์ กาญจนพันธุ์. “สถานภาพและทิศทางการศึกษาหมู่บ้านไทย.” ใน องค์ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้าน. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.

เป็นงานที่อธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการการศึกษาหมู่บ้านไทยนับตั้งแต่แนวทางการนำเสนอของรัฐสู่แนวทางการศึกษาแบบนักวิชาการซึ่งรวมแล้วสามารถแยกแยะเป็น 4 ประเภทคือ แบบที่หนึ่งการศึกษาในเชิงคุณค่า แบบที่สอง การศึกษาเชิงประจักษ์ แบบที่สาม การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ และแบบที่สี่ การศึกษาในเชิงวาทกรรม ซึ่งการศึกษาในแบบต่างๆนี้ อานันท์ มองว่าจะไม่แบ่งแยกกันอย่างชัดเจน รวมทั้งในงานวิจัยยุคหลังๆ หลายชิ้นก็ใช้การผสมผสานของการศึกษาหลายแบบ ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้วิจัยเห็นด้วยและใช้เป็นแนวทางศึกษาเพราะสามารถนำข้อดีของการศึกษาแต่ละแบบมาปรับใช้รวมทั้งเลือกใช้ได้สอดคล้องกับชุมชนที่ศึกษา

Chayan Vaddhanaphuti. “Traditions of village Study in Thailand,”in Philip Hirsch (ed.). The Village in Perspective: Community and Locality in Rural Thailand. Chiangmai: Social Research Institute, Chiangmai University, 1993.

กล่าวถึงพัฒนาการการศึกษาหมู่บ้านและแบ่งแยกแนวทางการศึกษาออกเป็น หลายแนว ทางด้วยกันคือ แนวทางการศึกษาของสำนักโครงสร้างหลวมซึ่งเป็นการศึกษาในยุคแรกๆ ที่กระทำ โดยกลุ่มนักวิชาการตะวันตก แนวทางการศึกษาโครงสร้างขององค์กร แนวการศึกษาประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจหมู่บ้านในช่วงการเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และแนวทางการศึกษาความขัดแย้งและ การเปลี่ยนแปลงแบบเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งแต่ละแนวทางที่กล่าวมานี้มีข้อจำกัดอยู่อีกมาก จึง เสนอว่าน่าจะหันมาให้ความสำคัญแก่แนวทางของนักพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะแนววัฒนธรรมชุมชน ที่มองหาศักยภาพของหมู่บ้านจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นแนวทางที่ทำให้ เข้าถึงชุมชนท้องถิ่นได้มากกว่าแนวทางอื่น เนื้อหาโดยสรุปที่กล่าวมานี้เป็นผู้วิจัยได้นำมาประมวล ให้เป็นแนวทางการศึกษาที่สำคัญในการศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

ผลการวิจัยนี้คาดว่าจะช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนากลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ในหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าแต่อดีต และตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่ซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็ว ความเข้าใจนี้อาจช่วยให้มองเห็นลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทลื้อในหมู่บ้าน ดังกล่าว ซึ่งในปัจจุบันกำลังรื้อฟื้น “ความเป็นลื้อ” ขึ้นมา ดังปรากฏชัดเจนในการก่อตั้ง พิพิธภัณฑ์ไทลื้อขึ้นภายในหมู่บ้าน และจัดขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์ โดยให้อดีตผู้นำ ที่เป็นทางการของชาวไทลื้อสองท่านเดินนำขบวน มีข้าราชการระดับสูงและสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรเดินตาม

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านอื่นๆ ในภาคเหนือ ตอนบนที่ล้วนแต่ได้รับผลกระทบจากการขยายอำนาจรัฐและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในช่วง เวลา 80 ปีที่ผ่านมา